

Zagrożenie i ochrona niepylaka apollo *Parnassius apollo* w Europie

Na obszarze Europy niepylak apollo jest szeroko rozprzestrzeniony. Zasięg gatunku obejmuje góry środkowej i południowej części kontynentu, półwysep Iberyjski, półwysep Apeniński wraz z Sycylią, a także Balkany. Na północy zasiedla całą Skandynawię, występuje także w okolicach Moskwy i Kazania (Zukowski 1959). Sporządzona niedawno pod auspicjami Rady Europejskiej lista zagrożonych gatunków motyli *Rhopalocera* Europy (Heath 1981) obejmuje również niepylaka apollo. Stan zagrożenia tego motyla jest bardzo różny w poszczególnych państwach. Jeżeli przyjmiemy pięciostopniową skalę zagrożenia: 0 — gatunek wyginął, 1 — ginący, 2 — zagrożony, 3 — rzadki, 4 — nie zagrożony, możemy stwierdzić (tab. 1), że w sześciu państwach: Czechosłowacji, Finlandii, Francji (niektóre podgatunki), RFN, NRD i Polsce stan zagrożenia gatunku waha się w granicach 0 do 1 — wyginął lub ginie. W pięciu państwach Europy: Bułgarii, Francji (niektóre podgatunki), Norwegii, Szwecji i Szwajcarii zagrożenie można określić w stopniu 1 do 2 — ginie lub jest zagrożony. W dwu państwach Grecji i Hiszpanii stan zagrożenia określają: 2—3 — zagrożony lub rzadki i wreszcie w czterech państwach: Rumunii, ZSRR, Jugosławii i Włoszech gatunek jest umieszczony w skali 3 do 4 — rzadki lub nie zagrożony. Statusu populacji niepylaka apollo w Austrii nie udało się ustalić.

Niepylak apollo objęty jest ochroną gatunkową w ośmiu państwach Europy (tab. 1): Austrii, Czechosłowacji, Finlandii, Francji (niektóre podgatunki), RFN (wyłącznie na terytorium Bawarii), NRD, Polsce i Szwajcarii (wyłącznie w kantonie Bazylei). Warto zwrócić uwagę na zależność między stopniem zagrożenia populacji gatunku w danym państwie a objęciem go ochroną gatunkową (tab. 2). Wszystkie sześć państw, w których niepylak apollo jest najsilniej zagrożony (w granicach 0 do 1), objęły go ochroną gatunkową. Spośród pięciu państw, gdzie stopień zagrożenia motyla określany jest w granicach 1 do 2, tylko dwa objęły go ochroną prawną. Żadne państwo nie podjęło profilaktycznej ochrony niepylaka apollo, bowiem w tych państwach Europy, gdzie stopień zagrożenia gatunku waha się w granicach 2—3 i 3—4 nie umieszczono go na liście gatunków chronionych.

Warto również prześledzić domniemane przyczyny zagrożenia niepylaka apollo w Europie (tab. 1 i 3). Najczęściej, bo aż pięć razy jako przyczynę zaniku wymienia się kolekcjonowanie motyli, trzykrotnie naturalne i sztuczne zalesienia, w dwu przypadkach podaje się izolację lokalnych populacji. Ponadto wśród czynników powodujących zagrożenie

Ryc. 1. Pieniński Park Narodowy. Łąka na zachodnim stoku Trzech Koron. Niepylak apollo, *Parnassius apollo*, spija nektar na chabrze łakowym *Centaurea jacea*. — The Pieniny National Park. A meadow on the west-facing slope of the Trzy Korony (Three Crowns) hill. The swallowtail, *Parnassius apollo*, drinking up the nectar of a cornflower, *Centaurea jacea*. Fot. Władysław Strojny

Tabela 1. Zagrożenie, ochrona i przyczyny wymierania niepylaka apollo w państwach europejskich

Państwo	Ocena stopnia zagrożenia		Ochrona gatunkowa	Przyczyny wymierania
	opisowa	liczbowa		
1	2	3	4	5
Austria	brak danych		objęty ochroną we wszystkich prowincjach kraju	brak danych
Bulgaria	zagrożony	2	nie ma ochrony gatunkowej	zagrożony przez rozwój turystyki
Czechosłowacja	ginący — wyłącznie w Karpatach	1	objęty ochroną gatunkową od 1965	zagrożony przez zalesienia i kolekcjonerów
Finlandia	ginący	1	objęty ochroną gatunkową od 1976	zagrożony przez zmiany klimatu i urbanizację
Francja	wymarłe podgat. ssp. <i>francisci</i> ssp. <i>payerimoffi</i> ginące podgatunki ssp. <i>meridionalis</i> zagrożone podgat. ssp. <i>arvensis</i> ssp. <i>lioranus</i> ssp. <i>lozerac</i> ssp. <i>aigonalensis</i>	0 1 2	objęto ochroną gatunkową od 1979 trzy podgatunki: ssp. <i>meridionalis</i> ssp. <i>arvensis</i> ssp. <i>francisci</i>	giną populacje izolowane, odległe od centrum zasięgu

	ssp. <i>cebennicus</i> ssp. <i>venaisissimus</i> ssp. <i>provincialis</i>								
RFN	ginący: niemal wyginął w Schwarzwaldzie, G. Szwabskich i dol. Mozy populacja w Bawarii zagrożona	1	objęty ochroną gatunkową na terenie Bawarii						brak danych
NRD	wyginął w 1942 r.	0	objęty ochroną gatunkową						izolowana populacja
Grecja	rzadki	3	brak ochrony gatunkowej						brak danych
Włochy	nie zagrożony Sycylia — ssp. <i>stictilia</i> jest rzadki	4 3	brak ochrony gatunkowej						zagrożony przez kolekcjonerów
Norwegia	ginący lub zagrożony	1—2	brak ochrony gatunkowej						zagrożony przez zanieczyszczenie atmosfery
Polska	ginący: zaledwie 2 stanowiska	1	objęty ochroną gatunkową od 1952						zagrożony przez naturalną i sztuczną inwazję lasu oraz kolekcjonerów
Rumunia	rzadki i lokalnie występujący	3—4	brak ochrony gatunkowej						brak danych
Hiszpania	niektóre lokalne odmiany zagrożone, pozostałe rzadkie	2—3	brak ochrony gatunkowej						zagrożony przez kolekcjonerów

Państwo	Ocena stopnia zagrożenia		Ochrona gatunkowa	Przyczyny wymierania
	opisowa	liczbowa		
Szwecja	zagrożony; wyraźne ustępowanie w ostatnich latach	2	brak ochrony gatunkowej	przyczyny wymierania nieznane
Szwajcaria	zagrożony	2	objęty ochroną gatunkową wyłącznie w kantonie Bazylei	zagrożony przez naturalną i sztuczną inwazję lasu
ZSRR	Karpaty Wschodnie; rzadki	3	brak ochrony gatunkowej	brak danych
Jugosławia	występuje lokalnie, lecz miejscami liczny	4	brak ochrony gatunkowej	brak danych

Tabela 2. Zależność między stopniem zagrożenia a wprowadzeniem ochrony gatunkowej niepylaka apollo w państwach europejskich

Stopień zagrożenia (wg tab. 1)	Liczba krajów, w których stwierdzono	
	zagrożenie	ochronę gatunkową
0—1	6	6
1—2	5	2
2—3	2	—
3—4	5	—
nieokreślony	1	1

Tabela 3. Przyczyny zaniku niepylaka apollo w Europie

Przyczyna zaniku motyla	Liczba państw, w których przyczyna ta występuje
Kolekcjonerzy i turystyka	5
Naturalne i sztuczne zalesienia	3
Isolacja lokalnych populacji	2
Zanieczyszczenie atmosfery	1
Urbanizacja	1
Zmiany klimatu	1
Przyczyny nieznanne	1

nie wymienia się również zanieczyszczenie atmosfery, urbanizację i zmiany klimatu.

Na zakończenie warto podkreślić, iż spośród wszystkich państw europejskich Polska pierwsza w 1952 r. objęła niepylaka apollo ochroną gatunkową. Jednak właśnie, w okresie kiedy niepylak apollo objęty został tą formą ochrony, jego populacje w Tatrach i Pieninach gwałtownie się załamały (Dąbrowski 1980a, 1980b). Przyczyna załamania obu populacji jest prosta, ochrona gatunkowa nie może być jedynie ochroną bierną, a tylko taką formę ochrony stosowano wobec tego motyla.

Aby uratować niepylaka apollo w Polsce, należy niezwłocznie podjąć zabiegi umożliwiające rozwój obu jego populacji. Pierwszym z nich będzie przygotowanie w Tatrach i Pieninach sieci stanowisk, na których niepylak apollo mógłby egzystować w znacznej liczbie osobników.

Następnie konieczne jest rozmnożenie obu populacji w kontrolowanej hodowli w warunkach laboratoryjnych i przemieszczenie uzyskanych w ten sposób okazów na przygotowane uprzednio stanowiska.

Zbigniew Witkowski

PISMIENICTWO

Dąbrowski J. S. 1980 *Mizeni biotopů jasoně červenookého — Parnassius apollo (L) v Polsku a nutnost jeho aktivni ochrany (Lepidoptera, Papilionidae)*. Cas. Slez. Muz., Opava (A), 29: 181—185.

Dąbrowski J. S. 1980 *Czy niepylak apollo jest skazany na zagładę*. Wierchy 49: 301—307.

Heath J. 1981 *Threatened Rhopalocera (butterflies) in Europe*. Council of Europe, Nature and environs. ser. 23:1—157, Strasbourg.

Zukowski R. 1959 *Rozważania nad pochodzeniem odmian Parnassius apollo L. (Lepidoptera, Papilionidae) w Polsce*. Pol. Pismo ent. 29: 491—505.

OCHRONA KRAJOBRAZU

Projekt Brodnickiego Parku Krajobrazowego

Uzasadnienie projektu utworzenia Brodnickiego Parku Krajobrazowego (BPK). Potrzebę utworzenia parku krajobrazowego, który obejmowałby swym zasięgiem najbardziej atrakcyjne i najbardziej wartościowe pod względem przyrodniczym, krajobrazowym, turystycznym i dydaktycznym tereny Pojezierza Brodnickiego, postulowano już od początku lat siedemdziesiątych (m. in. Niewiarowski 1973, Iwicki i współpracownicy 1976). Park postanowiono utworzyć w centrum Pojezierza, w środku trójkąta, jaki tworzą miasta: Brodnica, Nowe Miasto Lubawskie i Jabłonowo Pomorskie. Koncepcji takiej lokalizacji sprzyjały: stosunkowo niewielkie zainteresowanie obszarem ze strony przemysłu i rolnictwa, zanikająca w sposób naturalny sieć osadnicza, zmniejszające się zaludnienie oraz wysokie walory turystyczno-wypoczynkowe (Burak 1982). Wysoka ranga walorów turystyczno-wypoczynkowych Pojezierza Brodnickiego zadecydowała o nadaniu mu w planach krajo- wych przestrzennego zagospodarowania turystycznego rangi obszaru wypoczynkowego I kategorii, dla którego funkcja turystyczna winna być nadrzędną dla pozostałych funkcji gospodarczych.